

A GYERMEKJOGOK ÉRVÉNYESÜLÉSE AZ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁSBAN *

Kitekintő az EJEB esetjogára és a „jó gyakorlatokra”¹

*Széles Krisztina*²

A gyermekek vonatkozásában elengedhetetlen, hogy az általános eljárási garanciákon túl legyenek olyan speciális rendelkezések, melyek képesek érvényre juttatni e különösen veszélyeztetett, sérülékeny csoport fokozott és hatékony védelmét. Ennek azonban a gyakorlatban is érvényt kell szerezni, nem elég csupán e szabályok deklarációja. Gyakorlati megvalósulásuk nélkül mit sem érnek. Szerencsére a korábbi években a gyermekbarát igazságszolgáltatás elve egyre szélesebb körben terjed, s a hazai szabályozásban és a gyakorlatban egyaránt egyre erőteljesebben jelentkezik. Azonban a gyakorlatban számos kérdés merül fel ezzel kapcsolatban, melyek vizsgálatára korábbi tanulmányok keretében sor került. Jelen tanulmány célja kitekintő jellegű. Nemzetközi kitekintés az Emberi Jogok Európai Bíróságának az esetjogára és egyes államok „jó gyakorlataira”. Hogyan valósul meg más államokban a gyermekek jogainak elsődlegessége, illetve a gyermekbarát igazságszolgáltatás követelményei? Milyen követendő példákat találhatunk?

1. A gyermekbarát igazságszolgáltatásról

Az Európai Tanács égisze alatt született először a gyermekbarát igazságszolgáltatásról iránymutatás³, ami reformtörekvéseket fogalmaz meg az igazságszolgáltatási rendszer kapcsán. Célja a gyermekek különleges igényeinek érvényre juttatása az igazságszolgáltatás terén, legyenek akár áldozatok, tanúk vagy elkövetők.⁴ Az iránymutatás rögzíti a gyermekbarát igazságszolgáltatás koncepcióját és annak alapjait, amit az univerzális gyermekjogi egyezmény és az Európai Emberi Jogi Bíróság esetjoga ad. Ennek

* DOI 10.21867/KjK/2018.1.10.

 ¹ AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA ÚNKP-17-2 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

² *Széles Krisztina*, egyetemi hallgató, DE-ÁJK

³ Elérhető: <https://rm.coe.int/16806a4541>

⁴ *Gyermekközpontú igazságszolgáltatás*, Gyermekjogi projekt, AJB Projektfüzetek, 2013/1, 17. (http://www.gyermekbantalmas.hu/documents/gyermekkozpontu_igazsagszolgalatasi.pdf letöltés ideje: 2017. október 3.)

megfelelően rögzíti a gyermekeket is megillető alapvető jogokat, így például a joghoz való hozzáférést, a fair eljárás és tárgyalás elvét és az ehhez kapcsolódó jogosultságokat, mint a tájékoztatáshoz, meghallgatáshoz, jogi védelemhez és képviselővel való jogot is. Ezekben az általános garanciákon túl gyermekbarát igazságszolgáltatás legfontosabb speciális garanciái a gyermekek mindenek felett álló érdekein alapulnak. Ezeknek az eljárás előtt, alatt és után is érvényt kell szerezni. Alapvető elvekként kezeli a részvételt, a méltóságot, a diszkrimináció tilalmát és a jogállamiság elvét. Általános eleme az információkhoz való hozzáférés, a tanácsadáshoz való jog, a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog, valamint a biztonságához való jog.

2. Az esetjogról

Az igazságszolgáltatással kapcsolatba kerülő kiskorú, mint terhelt elsőként a nyomozó hatóság elé kerül. Már a nyomozási szakban fontos, hogy a gyermek életkorából és fejlődési szintjéből fakadó speciális igényire legyenek figyelemmel az eljárásban résztvevő személyek. Ehhez elengedhetetlen lenne, hogy az érintettek külön képzéseken vegyenek részt. Fontos továbbá, hogy a felmerülő - fent említett - jogok érvényesüljenek.

A *Salduz kontra Törökország* ügyben⁵ egy 17 éves fiatal került őrizetbe egy illegális demonstráció miatt. A kiskorút terhelt kihallgatásakor beismerte, hogy részt vett a demonstráción. Ezen a kihallgatáson védő nem volt jelen. Az eljárás későbbi szakaszában visszavonta vallomását arra hivatkozással, hogy azt kényszer hatására tette. Védő kirendelésére csak ezt követően került sor. Időközben a fiú ellen tanúskodók is visszavonták vallomásaikat. A bíróság mégis megállapította a fiatal korú terhelt bűnösségét az első beismerő vallomására alapozottan. Ebben az ügyben az Emberi Jogok Európai Bíróságának (továbbiakban: EJEB) álláspontja szerint sérült az Emberi Jogok Európai Egyezményének (továbbiakban: EJE) 6. cikk 1. bekezdése, valamint a 3. bekezdésének c) pontja. Azzal, hogy az őrizetbe vételt követően fogatosított kihallgatáson nem biztosítottak védőt a fiatal korúnak, sérült a tisztességes eljáráshoz való jog és a védelemhez való jog egyaránt. Az EJEB ítéletében hangsúlyozta, hogy fiatal korú terhelt esetén kiemelt szerepe van a jogi segítségnek az életkori sajátosságok miatt.⁶

A *Panovits kontra Ciprus* ügyben⁷ az eljáró hatóság nem tájékoztatta a kihallgatás előtt a fiatal korút a védelemhez való jogáról. Az EJEB ítéletében a

⁵ EJEB, *Salduz kontra Törökország* (36391/02, 2008. november 28.)

(<http://www.mabie.hu/attachments/article/143/Fiatalkor%C3%BA%20terheltek%20a%20b%C3%BCntet%C5%91elj%C3%A1r%C3%A1sban.pdf> letöltés ideje: 2018. január 9.)

⁷EJEB, *Panovits kontra Ciprus* (4268/04, 2008. december 11.)

terhelt kiskorúságára tekintettel megállapította, hogy a tájékoztatás elmaradása szintén a védelemhez való jogot sértette.

Egy másik ügyben⁸ egy 12 éves fiút hallgatott ki a rendőrség, mert a munkáltatója állítása szerint pénzt lopott tőle. A kiskorút őrizetbe vették és csak azt követően engedték el, hogy apja és a munkáltatója megállapodást kötöttek, ami alapján a feljelentés visszavonására került sor. Az apával ekkor az eljáró rendőrség aláíratott egy papírt arra vonatkozóan, hogy megfelelő bánásmódban részesítették a kiskorút és orvosi vizsgálatot nem kívánnak igénybe venni. Utóbb kiderült, hogy kihallgatása során bántalmazták a gyermeket. Az EJEB döntésében megállapította az EJEE 3. cikkének, vagyis a kínzás vagy embertelen, megalázó bánásmód tilalmának a megsértését.

*V. and T. kontra Egyesült Királyság*⁹ ügyben egy két éves kisgyermeket két tízéves fiú elrabolt, majd halálra vert. Az ügy tárgyalására egy bíró és tizenkét esküdt előtt került sor. Az ügyet a média is követte, ellenérzésekkel telve embertömegek özönlöttek a tárgyalások alkalmával a bíróság elé. A tárgyalásokon a sajtó és nagyszámú hallgatóság is jelen volt. Az eljárás a felnőttekkel szembeni eljárás szabályainak megfelelően zajlott, csupán néhány, a gyermekek speciális igényeihez igazodó eltéréssel. A terhelt fiúk életkorukra tekintettel szüleikkel, védőikkel és a szociális munkásokkal ülhettek egy külön pódiumon. A bíró az első tárgyaláson leszögezte, hogy tilos a terheltnek nevének, egyéb azonosító adatainak, valamint róluk készült fényképeknek a közzététele. A két fiút elítélésük után a bíró engedélyezte a fiúk nevének közzétételét. A sajtó azonban lehozta más személyes adataikat is és fényképeket is közzétettek róluk. A tárgyalásokon gyermekpszichiáter is jelen volt, aki jelentésében leírta, hogy az elhúzó eljárás és a nagy nyilvánosság akadályozta a gyerekekben, hogy felismerjék tetteik súlyát és saját felelősségüket.

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának álláspontja szerint, ha súlyos bűncselekményt követnek el gyermekkorúak és ezt nagy médiaérdeklődés övezi, a tárgyalás során gondoskodni kell a lehetőségekhez mérten arról, hogy a gyerekekben csökkentsék a megfélemlítés érzését. Az EJEB rávilágított arra is, hogy a formális eljárás követhetetlen volt a kiskorú vádlottak számára és félelmet is keltett bennük. A külön pódiumon való elhelyezésük pedig azt az érzést keltette bennük, hogy a sajtó és a tömeg keresztútjében vannak. A két gyermekkorú vádlottnál poszttraumás stressz-szindrómát diagnosztizáltak, terápiás kezelésekre nem került sor. Mindezek hatására nem voltak képesek követni a tárgyalást, nem tudtak érdeküknek megfelelő döntéseket hozni, illetve védelmüknek megfelelő vallomást tenni. Az EJEB úgy ítélte meg, hogy az

⁸ EJEB, Okkali kontra Törökország (52067/09, 2006. október 17.)

⁹ EJEB, V. and T. kontra Egyesült Királyság (24724/94, 1999. december 16., 24888/94, 1999. december 16.) (<https://www.crin.org/en/library/legal-database/t-and-v-v-united-kingdom> letöltés ideje: 2018. január 5.)

EJEE 6. cikk 1. bekezdése sérült azzal, hogy a gyermekek mindenek felett álló érdekeit az eljáró bíróság nem juttatta érvényre, azt figyelmen kívül hagyva - a kiskorúak érdekei ellenére - a nyilvánosság kizárására nem került sor.¹⁰

A *Maslov kontra Ausztria*¹¹ ügy alapja egy többször elítélt fiatalos kitoloncolása. Az EJEB ítéletében amellet érvelt, hogy a gyermekek mindenek felett álló érdeke magába foglalja a gyermek társadalomba történő újbóli beilleszkedésének a követelményét is. A kiskorú kitoloncolásával őt elvágták a családjától, ez aránytalanul sértette a gyermek családi élet tiszteletben tartásához való jogát és ellentétes a gyermek érdekeivel.¹²

A vizsgált esetjog alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága hozzájárul és segíti a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulását és a gyermek mindenek felett álló jogainak az érvényesítését.

3. A jó gyakorlatokról

Hogyan valósul meg más államokban a gyermekek jogainak elsődlegessége, illetve a gyermekbarát igazságszolgáltatás követelményei? Milyen követendő példákat találhatunk?

E területen „jó gyakorlatnak” tekinthetjük a Jordániában alkalmazott megoldást, mely egy külön rendőrségi osztályt működtet. Cél a gyermekjogok tiszteletben tartásának az elősegítése, a kiskorúak érdekeinek érvényesítése a rendőri eljárások során, a különböző területeken dolgozó szakemberek, intézmények közötti együttműködés erősítése, valamint a helyi közösségek figyelmének felhívása a gyermekek jogainak fontosságára. Kidolgozott rendszerük van az eljárásban résztvevő személyek, szakemberek kiválasztására és képzésére is. A gyerekekkel foglalkozók munkáját folyamatosan monitorozzák és értékelik.¹³ – Ez a megoldás a magyar gyakorlatban feltárt számos problémára megoldási lehetőséget kínál.

A török megoldás is hasonló, itt is speciális rendőrségi egységet hoztak létre, melynek tagjai szociális munkások, pszichológusok és rendőrök egyaránt. A professzionalizmus itt is megjelenik, a kiválasztásnál külön pszichológiai tesztet

¹⁰ Fiatalos terheltek a büntetőeljárásban – a nemzetközi egyezmények és gyakorlat, valamint az Emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga tükrében 16.

(<http://www.mabie.hu/attachments/article/143/Fiatalkor%C3%BA%20terheltek%20a%20b%C3%BCntet%C5%91elj%C3%A1r%C3%A1sban.pdf> letöltés ideje: 2018. január 6.)

¹¹ EJEB, *Maslov kontra Ausztria* (1638/0323), 2008. június 23.)

¹² EJEE 8. cikk

¹³ *Penal Reform International, Good Practice: Juvenile Police Department in Jordan*

(<http://www.mabie.hu/attachments/article/143/Fiatalkor%C3%BA%20terheltek%20a%20b%C3%BCntet%C5%91elj%C3%A1r%C3%A1sban.pdf> letöltés ideje: 2018. január 7.)

alkalmaznak és az egységhez tartozóknak rendszeres képzéseken kell részt venniük.¹⁴

Az Egyesült Királyságban az igazságügy minisztérium dolgozott ki iránymutatásokat¹⁵, melyek a rendőrségnek is szólnak. Ennek megfelelően a gyermekek kihallgatásról felvétel készül, amely az eljárás során felhasználható és helyettesítheti a kiskorú ismételt vallomástételét. – Magyarországon a bizonyítékként történő felhasználásnak törvényi akadály van, ennek áttörésére követendő példát ad a brit megoldás, hiszen ezáltal elkerülhetővé válik a többszöri kihallgatás.

Skóciában szintén születtek példaként követendő iránymutatások a kiskorúak kihallgatására. Ennek megfelelően a kihallgatásokról videófelvétel készül és magát a kihallgatást specializált rendőrök és szociális munkások végzik.¹⁶ Finnországban a gyermekek meghallgatásában résztvevő rendőrök egyéves interdiszciplináris képzésen vehetnek részt, melyet az országos rendőrpáncsnokság és az igazságügyi elmeszakértői központ szervez.¹⁷ – A specializáció, a gyermek különleges igényeihez igazodó szakemberek jelenléte szintén egy üdvözlendő előrelépése lehetne a magyar joggyakorlatnak is.

Az Egyesült Királyságban plusz elemként és követendő példaként jelenik meg a közvetítő, aki a kihallgatás szakszerűségét igyekszik elősegíteni tevékenységével. A rendőrség és a bíróság munkáját egyaránt segíti. Magának a kihallgatásnak a megszervezéséhez is hozzájárulhat, jelentéseket készíthet például a gyermek fejlettségi szintjéről, kommunikációs készségéről, de akár tanácsot is adhat annak érdekében, hogy a kikérdezés a gyermek kíméletével történjen.¹⁸

A kiskorú áldozatok és tanúk védelmét Németországban az 1986-ban született törvény és annak két reformtörvénye biztosítja. Ennek értelmében a gyermeket tájékoztatni kell az ügy kimeneteléről. Finnországban szintén

¹⁴ UNICEF, *Good Practices and promising initiatives in juvenile justice in the CEE/CIS region*, 2010.

(https://www.unicef.org/albania/UNICEF_JJGoodPracticesWEB.pdf letöltés ideje: 2018. január 7.)

¹⁵ *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on interviewing victims and witnesses and guidance on using special measures* (<http://www.justice.gov.uk/downloads/victims-and-witnesses/vulnerable-witnesses/achieving-best-evidencecriminal-proceedings.pdf> letöltés ideje: 2018. január 10.)

¹⁶ *Guidance on Joint Investigative Interviewing of Child Witnesses in Scotland* (<http://www.scotland.gov.uk/Publications/2011/12/16102728/0> letöltés ideje: 2018. január 18.)

¹⁷ *Gyermekbarát igazságszolgáltatás – a szakemberek álláspontja és tapasztalatai*, FRA, Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége, 16. Továbbiakban: FRA összefoglaló. (http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-child-friendly-justice-professionals-summary_hu.pdf letöltés ideje: 2018. január 19.)

¹⁸ Youth Justice and Criminal Evidence Act 1999 (<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1999/23/contents> letöltés ideje: 2018. január 19.)

biztosítják a kiskorú sértettek tájékoztatását. Sajátos elem, hogy 15 évnél fiatalabb gyermek esetén jogi képviselőjével vagy törvényes képviselőjével közlik az ítéletet és csak a 15. életévét betöltött kiskorú közlik személyesen.¹⁹

Egyes országokban az áldozattá vált gyermeket úgy próbálják óvni az elkövetőktől, hogy külön bejáratot, várótermeket építenek ki a traumatizált gyermekek részére. Ezt a gyakorlatot követi például Esztország, Finnországban és az Egyesült Királyság is.²⁰

A vizsgált esetjog tartalmát összefoglalva azt a megállapítást tehetjük, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága esetjogával hozzájárul a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához és a gyermek mindenképp felett álló jogait érvényesíti. A jó gyakorlat keresése eredményes volt, hiszen sok hasznos és Magyarország számára is példaként szolgáló gyakorlat számbavételére sor került. A korábbi tanulmányomban hivatkoztam hazai problémákra, kritikus pontokra is megoldást jelenthetne ezeknek a gyakorlatoknak az átvétele. Mindenképpen érdemes ezeknek a mélyreható vizsgálta és annak értékelése, hogy a magyar rendszerbe ezeket miként lehet bevezetni és alkalmazni.

Források jegyzéke:

- *Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings: Guidance on interviewing victims and witnesses and guidance on using special measures*
- *Gyermekbarát igazságszolgáltatás – a szakemberek álláspontja és tapasztalatai*, FRA, Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége, 16. (FRA összefoglaló).
- *Penal Reform International, Good Practice: Juvenile Police Department in Jordan*
- UNICEF, *Good Practices and promising initiatives in juvenile justice in the CEE/CIS region*, 2010.
- EJEK, V. and T. kontra Egyesült Királyság (24724/94, 1999. december 16., 24888/94, 1999. december 16)
- EJEK, Maslov kontra Ausztria (1638/0323), 2008. június 23.)
- EJEK, Okkali kontra Törökország (52067/09, 2006. október 17.)
- EJEK, Panovits kontra Ciprus (4268/04, 2008. december 11.)

¹⁹ FRA összefoglaló (2015): *i.m.* 9.

²⁰ FRA összefoglaló (2015): *i.m.* 13.